

TÜRKİYE'DE AKADEMİ DIŞI HADİS ÇALIŞMALARI

Ferhat GÖKÇE

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri (Hadis), ferhatgokce@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8181-1088

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 08/08/2024

Accepted / Kabul Tarihi: 29/10/2024

DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1512210>

Bu makale 20-21 Ekim tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen "100. Yılında Türkiye Hadisçiliği" isimli sempozyumda sunulan tebliğin makale formatında düzenlenmiş halidir.

Türkiye’de Akademi Dışı Hadis Çalışmaları

Öz

Türkiye hadisçiliğinin ele alınacağı bir araştırmada değerlendirmelerin büyük çoğunluğunun akademik hadisçilik üzerinden yapılacağı/yapılması gerektiği kuşkusuzdur. Özellikle İlahiyat, sonraki yıllarda İslâmî İlimler fakültelerinin kurulmasıyla birlikte hadis alanında yönetme, yönlendirme ve etki bu fakültelerdeki hadis bölümlerine/hadis kürsülerine aittir. Üniversiteler bünyesindeki fakülte veya kurumlarda doğrudan ya da dolaylı olarak yürütülen faaliyetleri bu kapsamda değerlendirebiliriz. Akademik hadisçilik ıstılah olarak da 90’lı yıllarda literatüre geçmiş sayılır. Bizim buradaki konumuz ve amacımız akademinin içinde olmakla birlikte akademik bir yönü ya da başarısı bulunmayan çalışmalar, çabalar üzerine değerlendirmelerde bulunmak değildir. Bunun muhasebesi bizzat akademi mensupları tarafından da yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bizim “akademi dışı” tabiriyle kastettiğimiz üniversitelere bağlı kurumlar ilahiyat fakülteleri, yüksek lisans ve doktora eğitimlerinin verildiği sosyal bilimler enstitüleri gibi kurumlar dışında yürütülen hadis çalışmalarıdır. Adı konulmamış olmakla birlikte akademi dışında hadis çalışmalarının yürütüldüğünü görmekteyiz. Bu noktada akademi dışı hadis faaliyetlerinde bulunanların yaptıkları çalışmalar akademik kriterler açısından bir değer ifade ediyor mu? Akademi dışı hadis çalışmalarının Türkiye hadisçiliğine katkısı olmuş mudur? Olmuşsa bu katkı hangi alanlarda ve hangi boyuttadır. Yoksa ya da yetersiz düzeydeyse bunun sebepleri nelerdir? Akademi dışı hadis çalışmalarının tenkit edilen/edilmesi gereken yönleri nelerdir? Bu ve benzeri sorular çalışmamızın en temel soruları ve aynı zamanda ele alması gereken sorunlar olarak karşımızda durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Türkiye, Akademi Dışı Hadis Çalışmaları, Popüler Hadisçilik, Hadis Tarihi

Non-Academic Hadith Studies in Türkiye

Abstract

There is no doubt that in a platform where hadith studies in Türkiye will be discussed, the majority of evaluations will/should be made through academic hadith studies. With the establishment of the Faculties of Theology and Islamic Sciences in the following years, the administration, guidance, and influence of the hadith belong to the hadith departments of these faculties. In this context, we can evaluate the activities carried out directly or indirectly in faculties or institutions within universities. Academic Hadith studies, as a term, is said to have entered the literature in the 90s. Our purpose here is not to evaluate studies and efforts with no academic aspect or success, although they are within the academy. The members of the academy did the accounting for this and continues to be done. What we mean by the term “non-academic Hadith studies” is hadith studies conducted outside of institutions such as university-affiliated institutions, theological faculties, and social science institutes where postgraduate and doctoral education is provided. We see that hadith studies take place outside the academy, although it is not named. At this point, does the work of those involved in non-academic hadith activities have any value in terms of academic criteria? Has non-academic hadith studies contributed to hadith studies in Türkiye? If so, in what areas and to what extent does this contribution take place? What are the reasons if there is no or insufficient level? What are the aspects of non-academic hadith studies that are/should be criticized? Questions such as these are the most fundamental questions of our work and the problems that need to be addressed.

Keywords, Hadith, Türkiye, Non-academic Studies, Popular Hadith Studies, History of Hadith.

GİRİŞ

100. yılında Türkiye hadisçiliğinin ele alınacağı bir araştırmada tartışılması, değerlendirilmesi gereken konulardan birisi akademi dışında yürütülen hadis çalışmaları, bunların niteliği, akademi ile ilişkisi, akademiye etkisi ve belki de daha ağırlıklı olarak topluma etkisi meselesidir. Türkiye’de her ne kadar hadis çalışmalarının büyük bir kısmı akademi bünyesinde yürütülmüş ve halen de yürütülmeye devam etmekteyse de akademi dışında pek çok alanda hadis faaliyetlerinden ve bu faaliyetleri yürüten kimselerden bahsedebiliriz. Burada konunun ana hatları üzerinde durmaya çalışacağım.

Türkiye’de “akademik hadisçilik”¹ bir kavram olarak yerleşmiş olmakla birlikte üniversite ya da akademi dışındaki yürütülen hadis faaliyetlerini ifade etmek üzere “akademi dışı hadisçilik” gibi bir kavram kullanılmamaktadır. Bununla birlikte adı konulmamış olsa da akademi dışında hadis alanında yapılan çalışmalardan ya da faaliyetlerden söz edebiliriz. Popüler, sivil halk hadisçiliği denildiğinde bunu tam karşılamamakla birlikte günümüzde “hadis” ve hadis ile ilgili meseleler akademi dışında ve akademisyen olmayanların da ilgilendikleri bir alan olarak önümüzde durmaktadır.

1. “Akademi”, “Akademi Dışı” ve “Akademik” Kavramları

Akademik kavramın tanımı, alanı ve sınırlarını belirledikten sonra bunun dışında kalanları “akademi dışı” olarak nitelendirebiliriz. Her ne kadar aralarında bazı farklar bulunsun da Türkçede “üniversite” ile “akademi” birbirinin yerine kullanılmaktadır.² Biz de akademi derken üniversiteler, üniversiteler bünyesindeki fakülteler, enstitüler ve araştırma merkezlerini kastetmekte, bunun dışında yürütülen faaliyetleri ise “akademi dışı” olarak değerlendirmekteyiz. Akademi kavramı çoğunlukla yüksek eğitim ve öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği kurum ve organizasyonları ifade eden bir terim olarak kullanılmaktadır.³ Üniversiteler dışında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı gibi resmî ya da sivil toplum kuruluşları, cemaatler veya bireysel çabalarla yürütülen faaliyetleri “akademi dışı” olarak nitelendirilebiliriz.

Akademi kelimesinin Türkiye’de ve ilahiyat literatüründe tam olarak ne zaman kullanılmaya başlandığını tespit edemiyoruz. Bununla birlikte akademi teriminin ilk defa Osmanlıların sonlarında başlayan modernleşme ile kullanılmaya başlandığını ve Cumhuriyet dönemindeki reformlar çerçevesinde geliştirildiğini söyleyebiliriz.⁴

“Akademi” ile “akademik” kelimeleri arasındaki farka da dikkat çekmek gerekir. Benzer anlamlara sahip olsalar da aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. “Akademi” kurumsal bir yapıya işaret etmekte, daha spesifik bir terim olan “akademik” ise bilimsel yöntemlere dayanarak yapılan araştırmaları, dersleri ve öğrenim faaliyetleri için kullanılmaktadır. Akademik kavramını dikkate alarak konumuza alt yapı teşkil edecek şöyle bir çerçeve belirleyebiliriz:

- » Akademiye üretilen her çalışma aynı zamanda akademik bir çalışma değildir. Dolayısıyla akademi içerisinde üretilmekle birlikte, akademik niteliğini taşımayan çalışmalar da vardır. Bunun sebebi çalışmanın bilimsel başarısıyla ilgili olabileceği gibi araştırmacının akademik ya da ilmî olmayı gerektirmeyecek yayın, sunum, konferans gibi bir faaliyet yapma isteği ile de ilgili olabilir. Halka yönelik hadis dersleri, hadis okumaları ya da sohbetleri yapan bir akademisyen bu faaliyeti akademik bir usulle ya da akademik bir gaye ile yürütmeyebilir.
- » Benzer şekilde akademi dışında üretilen her çalışmanın da akademik olmadığı söylenemez. Nitekim az da olsa akademi dışında üretilen akademik çalışmalarla karşılaşmaktayız. Ancak akademi dışındaki çalışmaların büyük çoğunluğu ilmî ve akademik gayeleri değil, tebliğ ve irşat gibi başka gayeleri gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

1 Mehmet Emin Özafşar, “Hadisin Neliği” Sorunu ve Akademik Hadisçilik”, *İslâmiyât* 1 (2000), 33-53; Raşit Küçük, “Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir ile İlmî Hayatı, Türkiye’de Akademik Hadisçiliğin Geçmişi ve Geleceği Üzerine”, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 2/2 (2004), 155-166.
2 Aysel Tüfekci Akcan, Serdar Malkoç, Ömer Kızıltan, “Akademisyenlere Göre Akademi ve Akademik Kültür”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/1 (2017), 569-591.
3 Etimoloji-Türkçe Etimoloji Sözlüğü, “Akademi” (Erişim 3 Ekim 2024); Ahmet Cevizci, *Felsefe Ansiklopedisi*, ed. Ahmet Cevizci (İstanbul: Etik Yayınları, 2003), 175-178.
4 Türkiye’de Tanzimattan sonra Batı’daki benzerleri yoluyla kurulan resmî ilk akademik müessese olan Encümen-i Dâniş, Meclis-i Maârif-i Umûmiye’nin çabalarıyla 1851’de kurulmuştur. Fransız Akademisi’nden esinlenerek kurulan Encümen-i Daniş’in ülkede eğitimi yaygınlaştırmak, okullar için gerekli ders kitaplarını telif ve tercüme etmek, sâde bir Osmanlıca ile, dil, edebiyat ve tarih alanlarında yeni eserler yazmak gibi görevleri tanımlanmıştır. 1862’den sonra bu kurum işlevsiz hale gelmiş ve ortadan kalkmıştır. Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), Tarık Soydan – Mahmut Tüncel, “Osmanlı’da İlk Yenileşme Döneminde Eğitimin Kurumsal ve Yönetel Yapısının Oluşumu ve Gelişimi”, *Millî Eğitim, Sayı: 198, (Bahar, 2013), 118.*

Türkiye’de Akademi dışında hadis çalışmaları öncelikle yarım asırlık tecrübesiyle akademik yöne evrilme⁵ sürecine giren ve 2022 yılında ihdas edilen Diyanet Akademisi Başkanlığı bünyesinde yer alan “dinî yüksek ihtisas merkezleri” ile “dinî ihtisas merkezleri”nde görülmektedir. Bunun yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığına bağlı İmam Hatip liselerindeki hadis derslerinde, klasik usulde özel olarak yürütülen medrese eğitiminde, sivil toplum kuruluşlarında, bazı vakıflarda derneklerde yürütülen faaliyetlerde ve son olarak bireysel bazı çabalarda da eğitim-öğretim, yayın gibi faaliyetlerin yapıldığını görmekteyiz.⁶ Bu çalışmada akademi dışındaki tüm bu faaliyetlere ana hatlarıyla değinilecek daha sonra bu grup içerisinde yer alan meslekten hadisçi olmayanlar olarak nitelendirebileceğimiz kimselerin hadis ile ilgili yaklaşımları üzerine bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

2. Ana Hatlarıyla Akademi Dışı Hadis Çalışmalarının Tarihçesi

Cumhuriyet döneminden itibaren akademi dışı hadis çalışmalarını değerlendirerek dönemlendirmemize, tasnif etmemize ya da kategorilendirmemize yarayacak temel saikler şöyle sıralayabiliriz: İmam hatip liselerinde hadis derslerinin okutulmaya başlanması, müfredatında hadis derslerinin de bulunduğu Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı ihtisas merkezlerinin kurulması, medreselerde hadis derslerindeki düzenlemeler, toplumsal ihtiyaçları karşılayacak hadis derleme kitaplarının yayımlanması.

Türkiye’de akademi dışı hadis faaliyetlerinin ilahiyat ve hadis alanında akademik gelişim süreçlerinde nasıl geliştiğini takip etmenin daha anlamlı olacağını düşünüyoruz. Buna göre Türkiye’de hem akademik hem de akademi dışı hadis çalışmalarını üç ayrı dönem halinde incelemek isabetli olur. **Bu dönemlerden birincisi** cumhuriyetin kuruluşundan Türkiye’de ilahiyat eğitimi veren ilk akademik kurum olarak kabul edilen Ankara İlahiyat Fakültesi’nin açıldığı 1949 yılına kadarki dönemdir.

Bu dönemlerde yükseköğrenim kurumları henüz akademik yapılanmalarını tamamlayamamışlardır. Hadis ilminin ilk bilimsel akademik sayılabilecek türünleri 1924’te kurulan Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi ile 1933’te kurulan İslâm Tetkikleri Enstitüsü’ne mensup müderris ve araştırmacıların çalışmaları teşkil etmektedir. Bu tarihlerde şayet Darülfünûn⁷ ve İslâm Tetkikleri Enstitüsü’nü⁸ bu dönemin akademileri olarak kabul edecek olursak bu iki kurumun dışında yürütülen hadis çalışmaları daha çok hadis derlemelerinden, kırk hadislerden ya da hadis eserlerinin tercümelerinden ibarettir.⁹ 1923 ile 1949 arası hadis çalışmalarını akademi ve akademi dışı çalışmalar olarak ayırmak isabetli bir yaklaşım olmaz. Aslında bu dönemde Zakir Kâdirî Ugan’ın “Dini ve Gayr-ı Dini Rivâyetler” isimli makalesi ile İzmirli İsmail Hakkı’nın *Hadis Tarihi*’ni, Hüseyin Avni Arapkirli’nin *Hadis Tarihi Ders Notları* ve Ahmed Nâim’in kaleme aldığı *Tecrid-i Sarih’in* mukaddimesini istisna edecek olursak hadiste henüz akademik sayılacak yayınlardan söz etmek de zor görünmektedir. Bu dönemde Ahmed Hamdi Akseki, Hafız Nazmi Altunkalem, Ali Rıza Doksanyedi, Esat İleri, Numan Kurtulmuş, Rahmi Şenses, Muhammed Salih Yeşiloğlu, Münir Selâmi Yurdatap gibi isimlerin eserleri ise derleme ve çeviri türü eserlerdir.¹⁰

İkincisi, İlahiyat fakültelerinde ilk akademik yapılanmaların gerçekleştirildiği 1971-1972 tarihlerine kadarki dönemdir. Türkiye’de ilk akademik yapılandırmayı Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi “Tefsir-hadis”, “Kelam ve İslâm Felsefesi”, “Fıkıh ve İslâm Hukuku” ve “İslâm Dil ve Edebiyatı” isimli bölümler ile 1971 yılında gerçekleştirmiştir. Hemen ardından 1972 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde “Tefsir ve Hadis” ile “Kelâm ve İslâm Felsefesi” isimli iki bölümde akademik yapılanma gerçekleştirilmiştir.¹¹

Bu dönemi bir ara dönem olarak değerlendirmek gerekir. Geleceğin hadisçilerinin, Türkiye’nin ilk hadis akademisyenlerinin yetiştirildiği ders aldığı bu dönemlerde klasik medrese tahsili görmüş, özel ilgileri dolayısıyla hadiste eserler veren ya da hadis dersleri verenler olmuştur. 20 yıllık bu dönemde de akademik yönü bulunan bilimsel bazı

5 Yusuf Acar, “Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Yüksek İhtisas Merkezlerinde Hadis Eğitimi ve Nureddin Boyacılar”, *Türkiye’de Hadis Eğitimi*, ed. Recep Emin Gül, Ahmet Ali Çanakçı, (Konya: Palet Yayınları, 2022), 17-32.

6 Halit Özkan, “Cumhuriyet Dönemi Hadis Çalışmaları: Bir Hasıla” isimli makalesinde Akademi dışında hadis tartışmalarına dikkat çekmiş, Haseki Eğitim Merkezi ile Medreselerdeki Hadis eğitim-öğretimi müstakil detaylı başlıklarla ele almıştır. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/21 (2013), 31-37.

7 Ekmeleddin İhsanoğlu, “Dârülfünun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/521-525.

8 Mahmut Kaya, “İslâm Tetkikleri Enstitüsü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/56-57.

9 İsmail Lütfi Çakan, “1876-1976 Arası Türkiye’de Hadis Çalışmaları Bibliyografyası (Kitaplar)”, *İslâm Medeniyeti Mecmuası* 4/3 (1980), 37-39; Müctaba Uğur, “Cumhuriyet Devri Hadis Neşriyatı ve Hadis Öğretimi”, *50. Yıl*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1973), 358.

10 İsmail Lütfi Çakan, “1876-1976 Arası Türkiye’de Hadis Çalışmaları Bibliyografyası”, 37-39.

11 Halis Ayhan, “İlahiyat Fakültesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 2/70-72.

çalışmalar yapılmışsa da bunları henüz “akademi” - “akademi dışı” olarak ayırabileceğimiz bir dönem değildir. Ömer Nasuhi Bilmen, Hasan Basri Çantay, Ali Himmet Berki, Cemal Bardakçı, Halil Gönenç, Hasan Hüsnü Erdem’in hadislerle ilgili çoğunluğu derleme/tercüme niteliğindeki çalışmaları bu dönemin ürünüdür.¹² Bu dönemlerde asıl mesleği hadis olmayan bazı kimselerin çalışmalarından söz edilebilir. Abdülbaki Gölpınarlı’nın *Hiz. Muhammed ve Hadisleri* isimli eserini¹³ bu kategoride değerlendirebiliriz.

Dönemin önemli çalışmalarından birisi Muhammed Hamidullah’ın neşrettiği Hemmâm İbn Münebbih’in *Sahîfe*’sidir.¹⁴ İlk çevirisi akademi dışından Ankara müftülüğü görevini yürüten M. Ragıp İmamoğlu tarafından 1966 yılında yapılmıştır.¹⁵ İkinci tercümesi de 1967’de yine akademi dışından Kemal Kuşçu’ya ait çeviridir.¹⁶ Aynı yıl üçüncü tercüme ise Talat Koçyiğit hocamıza aittir.¹⁷

Akademi cephesinde ilk doktora tezlerinin verildiği¹⁸ bu dönemde ilahiyat fakülteleri, İslam enstitüleri dışında ya da akademi dışı hadis çalışmaları daha çok tercümelerde ve derlemelerde yoğunlaşmıştır. Dursun Nuri Güven, Mehmet Balcı, Ahmet Muhtar Büyükçınar, M. Ragıp İmamoğlu, Kemal Kuşçu, Ahmed Davudoğlu, Ali Arslan ve özellikle birçok çevirisiyle Ali Fikri Yavuz dikkat çekmektedir.¹⁹ Telif eserlerin de neredeyse tamamı ya hadis derlemeleri ya da vaaz ve nasihat literatürü kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalarıdır.

Üçüncüsü ise 1972’den günümüze kadarki dönemdir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları arasında Cumhuriyetin 50. Yılı için 1973 yılında hazırlanan çalışmada Mücteba Uğur tarafından “Cumhuriyet Devri Hadis Neşriyatı ve Hadis Öğretimi” isimli bir bölüm kaleme almıştır. Bu çalışmada artık üniversite dışında yapılan çalışmalara ayrı kategorilerde atıflarda bulunulduğunu görüyoruz. Çalışmada Cumhuriyet dönemi hadis çalışmaları kitapların basıldığı kurumlar dikkate alınarak “resmî neşriyat”, “üniversite neşriyatı” ve “hususî neşriyat” olmak üzere üç kısımda değerlendirilmiştir. Hususî neşriyat içerisinde ilmî olanlarla olmayanları birbirinden ayırmış ve bu çalışmalar hakkında şunları söylemiştir: “*Hususî neşriyat, çok çeşitli maksatlarla çıkarıldığından hepsini tek gaye etrafında toplamak mümkün değildir. Ancak bir isim vermek gerekirse, İslâm’ı tanıtmak, halka hitap etmek, halkın dinî duygularını geliştirmek, Hz. Peygamber’i ve İslâm büyüklerini tanıtmak, İslâm esaslarını öğretmek, çeşitli cereyanlara karşı İslâm’ı müdafaa etmek gibi gayelere yöneldiği söylenebilir... Üniversite neşriyatı yanında hususi neşriyat arasında da ilmîlerine rastlanmaktadır. Bu neşriyatın çoğu hadis usulü ve hadis tarihi ile ilgilidir.*”²⁰ Uğur’un ilmî çalışmaları da sıraladığı hususi neşriyat için yaptığı şu değerlendirmeler daha çok akademik, ilmî olmayan, ya da meslekten hadisçi olmayanların çalışmalarına yöneliktir: “*Hususi hadis neşriyatı çok çeşitlidir. Bu bakımdan ancak belli kategorilere ayırmak suretiyle tetkiki mümkündür. Daha çok halka hitab eder mahiyettedir. Bir kısmının ilmi icaplardan uzak olduğu ilk bakışta dikkati çekmektedir. Bu yönüyle ilmi kıymeti de yoktur.*”²¹

Hemen bir yıl sonrası 1974 yılında akademi dışında hadis alanında özel gayretleriyle teliflerde bulunan Mehmet Said Çekmegil’in *Sünnet-i Seniye* isimli eserine “Bir Önsöz” kaleme alan Muhammed Tayip Okiç hocamız akademi ve akademi dışı ürünlerin artmaya başladığı bu zaman dilimini şöyle tasvir etmiştir:

“Son zamanlarda, Hz. Peygamber’in sünneti üzerinde, gerek günlük, gerek aylık matbuatda ve gerek ayrı risale veya kitaplar halinde yazılan makale veya etüdler sık sık umuma arz edilmektedir. Bu bilhassa, bizim şahsen ve umumen meslekdaşlarımız için sevindirici bir haldir.

Başta değerli eski talebe, asistan ve doçentlerimiz Dr. Talat Koçyiğit ve Dr. Mehmet Said Hatiboğlu olmak üzere, sayıları gittikçe artan bu sahada yetişen genç ve ciddi elemanlarla ne kadar iftihar edersek yeridir.

Artık profesör namzedleri olan bu ilk iki hayırlı evladımızın ciddi ilmi neşriyatları şimdiye kadar ki miktarıyla büyük bir yekûn teşkil etmektedir. Gerek Ankara İlahiyat Fakültesi, gerek Diyânet İşleri Başkanlığı neşriyatı ara-

12 İsmail Lütfi Çakan, “1876-1976 Arası Türkiye’de Hadis Çalışmaları Bibliyografyası”, 37-47.

13 Abdülbaki Gölpınarlı, *Hiz. Muhammed ve Hadisleri*, (İstanbul, Okat Yayınevi, 1964).

14 Hemmâm b. Münebbih, *Sahîfetu Hemmâm b. Münebbih*, Nşr. Muhammed Hamidullah, (Dimaşk: Matba’atu’l-Mecma’i’l-İlmiyyi’l-Arabî, 1953).

15 Muhammed Hamidullah, *Sahabeden Gelen Yazılı İlk Hadis Mecmuası*, (Ankara: Doğuş Matbaacılık, 1966).

16 Muhammed Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmâm b. Münebbih*, çev. Kemal Kuşçu, 1967.

17 Muhammed Hamidullah, *Halen Elde Mevcut En Eski Hadis Eseri Hemmâm İbn Münebbih’in Sahîfesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967).

18 Hadis Araştırmaları, “Hadis Tezleri” (Erişim 4 Kasım 2024).

19 İsmail Lütfi Çakan, “1876-1976 Arası Türkiye’de Hadis Çalışmaları Bibliyografyası (Kitaplar)”, 40-47; Mücteba Uğur, “Cumhuriyet Devri Hadis Neşriyatı ve Hadis Öğretimi”, 358.

20 Mücteba Uğur, “Cumhuriyet Devri Hadis Neşriyatı ve Hadis Öğretimi”, 346, 362.

21 Mücteba Uğur, “Cumhuriyet Devri Hadis Neşriyatı ve Hadis Öğretimi”, 358.

sında bu iki genç âlimin değerli ilmi yazılarına ve mühim etüdlerine tesadüf etmek mümkündür. Bunlardan başka bir sahaya atılan eski talebem ve asistanlarımdan İbrahim Canan, Sadık Cihan, Ali Osman Koçkuzu, Mücteba Uğur, Cemal Sofuoğlu ve Ahmed Gül gibi Üniversite asistanları veya Yüksek İslâm Enstitüleri hadis hocalarını da hesaba katarsak çok sevindirici bir netice ortaya çıkar. Bunların hepsi kalben ve ulvî mesleğe ve onun uğrunda emeklerini sarf etmeğe her zaman hazırdırlar.

Epey zamandır ihmal edilmiş olan bu ilim dalında muhakkak kaçırılmış merhaleleri almamız icab etmekte ve bu merhaleler inşallah yakında kat’ edileceklerdir.

Bundan başka, hadis ilmi başlıca meslekleri olmayan bazı çalışan ve hüsnüniyet sahibi kimselerin de bu mevzu ile alâkadar oluşları memnuniyet verici bir husustur. Bu gibilerin sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Onlardan ancak bir misal vermekle iktifa edeceğiz:

Yeni tanıdığım, fakat dini sahada oldukça kabarık bir eser listesine sahib olan sayın M. Said Çekmegil’dir. Bu zatın sünnet üzerine yazdığı ve üç bölümden ibaret olan eserinin basılmış olan iki bölümünü (Sünnetullah ve Sunnetu Resûlillah) bana göstermek ve alelacele dahi olsa buna göz gezdirmeme imkan vermek lütfunda bulunduğundan dolayı kendisine müteşekkirim. Bu birkaç sözü de nazik arzusu üzerine yazmaktayım.

Müellif, sünnete karşı olan mahabbetini ve nadir tesadüf edilen çalışkanlığını gayet vâzıh bir şekilde, bu eserinde göstermiştir. Büyük emek mahsulü olan bu eserden bu sahadaki bütün okuyucu kitlesinin azami istifade sağlamalarını diler; müellife, ilerideki tetkiklerinde de büyük muvaffakiyetler temenni ederim.”²²

Bu dönemin hadis eğitim ve öğretimi açısından en önemli yönü 1971 yılında İmam-Hatip Okullarının ortaokullara dayalı bir meslek okulu haline getirilmesiyle 2, 3 ve 4. sınıflarda haftada iki saat hadis derslerinin konulması olmuştur.²³ 1976 yılında diğer ilimlerin yanı sıra hadis ilminin de bir ders olarak okutulduğu ilki İstanbul’da açılan Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Haseki Eğitim Merkezi’nin açılması da bu dönemdeki önemli gelişmelerden birisidir. Diyanet işleri başkanlığına bağlı eğitim merkezlerinin ikincisi 1989 yılında Konya’da açılmıştır. Günümüzde Diyanet Akademisi Başkanlığına bağlı 12 yüksek ihtisas merkezi bulunmakta ve bu merkezlerde hadis dersleri yürütülmektedir.

70’li yıllardan günümüze kadar hadisle ilgili çalışmalar Türkiye’de ilahiyat ve İslâmî ilimler fakültelerinin sayısının artmasına da paralel olarak hem akademi hem de akademi dışında büyük artış göstermiştir. Biz bu faaliyet ve çalışmaların hangi alanlara yayıldığına daha sonra olumlu ve olumsuz yönleriyle bazı örnekler üzerinden değeriendirilmesine yer vereceğiz.

3. Akademi Dışında Hadisle İlgilenenlerin Faaliyet Alanları:

Türkiye’de her ne kadar hadis alanında çalışmaların büyük çoğunluğu akademi bünyesinde yürütülse de²⁴ akademi dışında da birçok alanda çalışmalar yapılmaktadır. Bunları şu şekilde sırlayabiliriz:

3.1. Diyanet Akademisi Bünyesinde Yer Alan Yüksek İhtisas Merkezleri:

Hadis bu merkezlerde eğitim-öğretimin bir parçasıdır. Diyanet bünyesinde sadece hadise tahsis edilen bir eğitim kurumu bulunmamaktadır. Hadis dersi ve kursiyerlere kazandırılmak istenen sünnet bilinci buradaki eğitimi hadis açısından önemli hale getirmektedir. Tarihi yarım asra yaklaşan ve 2021 yılı itibarıyla İstanbul, Konya, Erzurum, Kayseri, Trabzon, Rize, İzmir, Diyarbakır, Konya, Ankara, Denizli ve Gaziantep’te faaliyet gösteren toplum 12 Dini Yüksek İhtisas Merkezinden bugüne kadar içerisinde hanım kursiyerler ile Uluslararası İlahiyat Projesi kapsamında mezunların ve yabancı uyrukluların da bulunduğu 4.000 civarında kursiyer mezun olmuştur. İlk dönemlerde metin ağırlıklı²⁵ bir eğitimin görüldüğü bu merkezlerde 2007’den itibaren program değişikliğine gidilmiş, Hadis dersi; Ta-

22 M Tayyib Okıç “Bir Önsöz”, *Sünnet-i Seniye*, M. Sait Çekmegil, (Ankara: Sanih Kütüphanesi Yayınları, 1974), 5-6.

23 Mücteba Uğur, “Cumhuriyet Devri Hadis Neşriyatı ve Hadis Öğretimi”, 365.

24 Bir fikir vermesi açısından Cumhuriyet dönemi hadis şerhçiliği bibliyografyasına tahsis edilen bir araştırmada tespit edilen çalışmaların yüzde 90’ının akademiye mensup araştırmacılara ait olduğu görülmektedir. Erdinç Ahatlı, “Cumhuriyet Dönemi Hadis Şerhçiliği”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/21 (2013), 216.

25 Yüksek İhtisas Eğitim merkezinin ilk programında hadis alanında sadece Ebû Dâvûd’un *es-Sünen*’ine yer verilmiştir. 1999 yılında hazırlanan programda Hadis dersinde usul olarak Teysiru Mustalahi’l-Hadis veya Şerhu Manzumatı’l-Beykuniyye ve hadis metinleri, *Tey-sîyru’l-Allâm Şerhu Umdeti’l-Ahkam, Sübûlu’s-Selâm*, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesaî, Darimî ve Muvattâ’dan seçmeli metinler programa dâhil edilmiştir. Yusuf Acar, “Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde Hadis Eğitimi ve Nureddin Boyacılar”, 10-32.

rih ve Usul, Klasik Metinler, Hadis Kaynakları ve Hadis Araştırma Teknikleri, Tahlil ve Tenkid, Anlama ve Yorum, Hz. Peygamber ve Örnekliliği gibi daha geniş bir perspektifte sunulmaya başlamıştır.²⁶ Yüksek ihtisas merkezlerinde bitirme tezi uygulaması da -her ne kadar bu tezlerin yönetimi ve savunması gibi hususlar hakkında yeterli resmî bilgi ve belgelere ulaşamamak da- bu kurumları akademik yönden güçlendirici bir rol oynayacaktır.²⁷

3.2. İmam Hatip Liseleri Hadis Dersleri:

İmam hatip liseleri müfredatında yer alan hadis dersi örgün eğitim sürecinde bir öğrencinin hadis ile ilk karşılaşmasıdır. Dolayısıyla öğrencinin hadis birikimi ve altyapısına etkisi olacak bu ders ve dersin öğretim materyallerinin öğretici ve pratik olması gerekir. Bu dersin öğretim programı öğrencilerin hadis ve sünneti bütüncül bir bakış açısıyla görmeleri ve öğrenmeleri esasına dayanmakta, öğrencilerin peygamberimizi tanımaları, hadis ve sünnetin dinî hayatımızdaki yerini kavramaları, hadis ve sünnet ile ilgili yanlış telakkilerden uzak durmaları hedeflenmektedir.²⁸ Ders içeriğinde hadis ve sünnetin konumu, hadis usulü ve hadis tarihinin en temel konularına yer verilmekte, öğrencilere çeşitli konularda bazı hadis metinleri de tercümesiyle birlikte verilmektedir.

Akademi dışı bir faaliyet ya da eğitim-öğretim ortamı olmakla birlikte ders kitaplarının akademisyenler tarafından da hazırlandığını belirtmemiz gerekir.²⁹

3.3. Medreselerde Hadis Tahsili:

Ağırlıklı olarak Arap Dili Sarf, Nahiv, Belağat, Bedi, Beyan ve Me‘ânî gibi ilimlerin öğretildiği medreselerde hadis dersleri de yer almaktadır. Hadis dersinin özellikle hadis usulüne dair eğitimin medreselerin en zayıf halkalarından birisi olduğunu söyleyebiliriz. Hadis metinlerinin okunmasına ağırlık verildiği için medreselerde hadis eğitimi istenilen seviyeye ulaşamamıştır.³⁰ Türkiye’de medreselerde hadis ve hadis usulüne dair dersler mürettep dersler içerisinde yer almamaktadır.³¹ Son yıllarda medreselerde okutulacak dersler arasında hadis usulü derslerine yer verilmiştir.³²

3.4. Camilerde Hadis Dersleri:

2011 yılında Diyanet İşleri başkanlığı tarafından bir proje çerçevesinde Türkiye’nin her ili ve ilçesinde hadis derslerinin başlatılması kararı alınmıştır. Bu faaliyet “Diyanetten Hadis Açılımı”³³, “Diyanetten Hadis Dersleri”³⁴ başlıkları altında basına yansımış, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yine bir proje dâhilinde hazırlanan Hadislerle İslâm isimli eserde yer alan hadisler ve yorumlarının ders halkalarına dönüşerek halka anlatılması hedeflenmiştir. 2011’den bu yana camilerde, manevi rehberler tarafından öğrenci yurtlarında *Hadislerle İslâm* isimli eserden dersler

26 İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi, “Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezimiz”, (Erişim 14 Ekim 2024).

27 Mehmet Dinçoğlu, “Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Yüksek İhtisas Kurullarında Verilen Hadis Derslerine Dair Bazı Mülahazalar”, *Marife* 13/1 (2013), 149-166.

28 Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, “meb_iys_dosyalar” (Erişim 14 Ekim 2024).

29 Anadolu İmam Hatip Lisesi için hazırlanan *Hadis* kitabı Yaşar Kandemir’in editörlüğünde İsmail Lütü Çakan, Raşit Küçük, Zekeriya Güler, Esra Şahyar, Bekir Kuzudişli, Mehmet Efendioğlu tarafından hazırlanmıştır. (Ankara: Meb Yayınları, 2021). İmam Hatip Liselerinde okutulan ve talim terbiye kurulunun onayından geçen bu ders kitapları ile ilgili bazı tenkit çalışmaları yapılmıştır. Recep Ertugay, “İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabının Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, cilt: IV, Sayı: 8, 155-191.

30 H. Musa Bağcı, “Medrese Eğitiminde Hadis Birikimi –Diyarbakır Örneği–”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 1 (2009), 45-59. Benzer bir değerlendirme Van medreseleri için de yapılmıştır: “Van’da faaliyet gösteren medreselerin genel eğitim müfredatı içerisinde hadis eğitiminin düzeyi ile ilgili bu çalışmada ortaya konulmuştur ki tüm medreselerde az da olsa mutlaka hadis dersleri mevcuttur. Ancak Hadis ilimlerine dair derslerin yoğunluğunun, sıra derslerinin yoğunluğuna nazaran zayıf olduğu ve sıralı dersler gibi sistematik olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Hadis ilimlerine dair bu medreselerde verilen eğitimin istenilen düzeyde olmadığını ifade edebiliriz.” Rıdvan Kalaç, “Van Medrese Geleneğinde Hadis Eğitimi ve Müderrislerin Hadis/Sünnete Yaklaşımları”, *Türkiye’de Hadis Eğitimi*, ed. Recep Emin Gül, Ahmet Ali Çanakçı, (Konya: Palet Yayınları, 2022), 220.

31 Mehmet Dinçoğlu, “Doğu Medreselerinde Okutulan Hadis Kitapları ve Dersleri (Muş Yöresi)”, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Uluslararası Sempozyum*, 5-7 Ekim 2012 Muş, Ed. Fikret Gedikli, (Muş: M.Ş. Ü. Yayınları, 2013).

32 Murat Şimşek, Muhammed Salih Ekinci Hoca ile Medrese Sistemi, Hadis Eğitimi, Hadis ve Sünnetin Dindeki Yeri ve Eser Neşri Üzerine, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 9/1 (2011), 135.

33 Erzurum Gazetesi, “Diyanetten Hadis Açılımı”. 14 Ekim 2024.

34 Yeni Şafak. “Diyanetten Hadis Dersleri”, (Erişim 14 Ekim 2024).

sohbetler yapılmaktadır.³⁵ Birçok müftülüğün internet sitesinde camilerde hadis derslerinin yapıldığı bilgisi verilmektedir.³⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı makamlarından edindiğimiz bilgiye göre rutin vaazlar dışında 2500 camide haftalık hadis dersleri yapılmaktadır. *Hadislerle İslâm*’ın yanında *Riyâzu’s-Sâlihîn* de okunan, okutulan kitaplar arasındadır. Bu derslerin ne kadar sistematik işlendiği konusunda bir bilgi edinememekteyiz.

3.5. Yayınlar:

Akademi dışında yürütülen yayın çalışmaları oldukça karmaşıktır.³⁷ Bu yüzden bu çalışmaların birbirinden farklı kategorilerde değerlendirilmesi gerekir. Akademi dışında yayınlar daha çok tercüme ve telif kitaplar üzerinedir. Telif eserler niteliğine göre iki kısımda değerlendirebilir. Birincisi ilmî hüviyete sahip akademik olarak nitelendirilebilecek çalışmalardır. Bu bağlamda Hikmet Zeyveli’nin *Kur’ân ve Sünnet Üzerine Makaleler*’i Muhammed Salih Ekinci’nin *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet* isimli eseri, M. Beşir Eryarsoy’un *Kur’ân ve Sünnet* isimli çalışması ilk akla gelenlerdendir. Ali Albayrak’ın Fuad Sezgin’in bazı görüşlerini tahlil edip, bazı görüşlerine tenkitler yönelttiği *Buhârî’nin Kaynakları ve Fuad Sezgin* isimli çalışması ile *Buhârî Sonrası el-Câmi’u’s-Sahîh: Nüsha Farklılıkları, Hatalar, Tashihler* isimli eserlerini de akademi dışı ilmî-akademik çalışmalar arasında örnek olarak zikredebiliriz.

İkinci kısım ise akademik, ilmî olmayan çalışmalardır. Akademi dışındaki hadis çalışmalarının büyük çoğunluğu bu kapsama girmektedir. Bu çalışmalarda gaye bilimsel çalışma yapmak değil, hadis ve sünneti irşât, tebliğ ve davet usulüyle topluma çeşitli kategorilerdeki çalışma ve faaliyetlerle takdim etmektir.³⁸

Akademi dışı hadis faaliyetlerinin daha çok tercümelerde yoğunlaştığını belirtmeliyiz. Temel hadis kaynaklarının hemen hemen tamamı tercüme edilmiş durumdadır. Bu bağlamda Ocak yayınları arasında temel hadis kaynaklarının birçoğu çevrilmiş ve yayımlanmıştır. Halen de çeşitli projeler kapsamında hadis külliyatları ve şerhleri tercüme edilmeye devam etmektedir.³⁹ Hadis kaynaklarından derlenen hadislerin tercümeleri, kırk hadis tercümeleri, klasik hadis eserlerinin tercümeleri ya da şerhli tercümeleri tercüme kategorisinde görülen yoğunluklu çalışmalardır.⁴⁰ Arap İslâm âleminde sünnet ve hadisin yeri ve hücciyeti ile ilgili eserler ya da hadisle ilgili bazı araştırmalar da akademi dışından tercüme edilmiştir.⁴¹

2000 yılına kadar hadis alanında akademi dışı hadis çalışmalarında meslekten hadisçi olmayanların ürettikleri eserler hadis derlemeleri, hadis tercümeleri, edebî tercüme ve şerhlerden oluşmaktadır. Hadisleri tıp gibi kendi uzmanlık alanlarıyla ilişkisi açısından inceleyen çalışmalar da dikkat çekmektedir.⁴² Bu arada alternatif ders kitapları proesi kapsamında hadis ilminin de içerisinde yer aldığı bir dizi ilim dalına ait kitaplar eğitim ve öğretim ve yazarlık tecrübesi olan yazarlara hazırlatılarak yayımlanmıştır. Hadis tarihi, hadis usûlü ve hadis ilimlerine dair konulara yer vermesi yönüyle çalışma dikkat çekmektedir.⁴³

2000 yılından sonra meslekten hadisçi olmayanların yazdıkları eserlerde ciddi bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Bunların önemli bir kısmı hadis sünnet savunusu⁴⁴, diğer önemli bir kısmı ise hadis reddiyesi ya da reddiyeleri

35 Saray Müftülüğü. “Cami Dersleri”. Erişim 14 Ekim 2024.

36 Giresun Müftülüğü. “Cami Dersleri Devam Ediyor” (Erişim 14 Ekim 2024); Sur Müftülüğü. “Ulu Camii’de Fıkıh ve Hadis Dersleri Devam Ediyor” (Erişim. 14 Ekim 2024).

37 Çalışmaları hazırlayan kişilere göre de akademi dışı hadis çalışmaları çeşitli kategorilerde değerlendirilebilir:

1. Hadiste uzman olmakla birlikte üniversite dışındaki kurumlarda Görev Yapanların Çalışmaları
2. İlahiyat/İslami İlimler fakültelerinden mezun olan kimselerin çalışmaları
3. İlahiyat eğitimi ya da din tahsili görmemiş kimselerin çalışmaları
4. Dışarıdan medrese gibi özel kurumlarda eğitim almış kimselerin çalışmaları
5. İlahiyat dışındaki akademisyen olmakla birlikte hadis veya ilahiyat alanında uzman olmayan kimselerin çalışmaları

38 Nureddin Yıldız’ın *Sünnet Neden Garip* isimli eserini örnek olarak zikredebiliriz. (İstanbul: Tahlil Yayınları, 2018).

39 Ocak Yayıncılık, “Ürünler”, (Erişim 14 Ekim 2024).

40 Erdinç Ahatlı, “Cumhuriyet Dönemi Hadis Şerhçiliği”, 250-262.

41 Muhammed Tahir Hekim, *Sünnetin Etrafındaki Şüpheler*, çev. Hüseyin Aslan (İstanbul: Pınar Yayınları, 1985); Muhammed Ebu Reyze, *Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması*, çev. Muharrem Tan, (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 2013).

42 Yavuz Ünal, *Cumhuriyet Türkiye’si Hadis Çalışmaları (1920-1997)*, (Samsun: Etüt Yayınları, 1997).

43 Beşir İslamoğlu, *Hadis Dersleri*, (İstanbul: Denge Yayınları, 1996).

44 İhsan Gür, *Sünnet Düşmanlığı*, (İstanbul: İşrak Yayınları, 2016).

üzerinedir.⁴⁵ Akademi dışından az da olsa hadis usûlü⁴⁶ ve hadis problemleri ile ilgili çalışma⁴⁷ yapanlar da olmuştur.

Akademi dışında yayın faaliyetleri arasında takip edilmesi gereken alanlardan birisi de İslamcı dergilerdir. Burada 2013 yılında İLEM İlmi Etüder Derneği çatısı altında 2013 yılında başlatılan ve 2018 yılında tamamlanan İslamcı Dergiler Projesine dikkat çekmek istiyoruz.⁴⁸ Proje neticesinde 25.000’den fazla dergi ve 4000’e yakın kitap ile toplamda 30.000’e yakın dergi ve kitabı içeren İslamcı Dergiler Kütüphanesi oluşturulmuş ve dijital ortamda oluşturulan veri tabanı kullanıma açılmıştır. Bu alt yapıdan yararlanarak dergiler takip edildiğinde Osmanlı’nın son yılları ile Cumhuriyete geçiş dönemi ve günümüze kadarki süreçlerde Türkiye’de konuşulan meseleler, tartışılan fikirler, bunların hadislerle ilişkisi, hadis ve sünnet merkezli tartışmalar hakkında bilgilere ulaşılabilir. Bu alanda bazı çalışmalar yapılmış durumdadır.⁴⁹ Bu altyapıdan istifade ile hadis alanıyla ilgili tahlil edici çalışmaların yapılması gerekmektedir.

3.6. Televizyon Radyo Programlarında, İnternet ve Sosyal Medya’da Hadisle İlgili Faaliyetler:

Son yıllarda internet ve sosyal medyada akademi dışından birçok kimsenin hadis alanıyla ilgili dersler, sohbetler, sunumlar gibi çeşitli faaliyetler yürüttüğünü ve bu faaliyetlerin günden güne arttığını görmekteyiz. Bu platformlarla akademi dışından bağımsız araştırmacılar, gönüllüler ya da yazarlar çok geniş kitlelere ulaşma imkânı elde etmişlerdir.⁵⁰ Hadis usûlü, hadis tarihi ve çeşitli hadis meselelerinin tartışıldığı programların yanı sıra çoğunluk burada da hadis metinleri, hadis okumaları veya hadislerin yorumları üzerinedir. 2010 yılından sonra internet ortamlarında, sosyal medyada hadislerle ilgili yazılı ve görsel faaliyetlerde de büyük bir artış gözlenmiştir.⁵¹

3.7. Konferans, Seminer ve Özel Hadis Dersleri:

Sivil toplum kuruluşları, çeşitli topluluklar, medreseler ya da çeşitli cemaatlerin faaliyet alanlarından birisi halka açık ya da kapalı olarak yürütülen konferanslar, seminerler, hadis dersleri ve hadis sohbetleridir. Akademi dışındaki bu kurumlarda bu faaliyetler akademisyenlerden istifade ile yürütüldüğü gibi akademi dışından isimler de bu faaliyetlere katılmaktadırlar.

4. Akademi Dışı Hadis Faaliyetlerinin Olumlu Yönleri

Türkiye hadisçiliğinin oluşumunda en büyük katkının öncelikle İlahiyat fakültelerine ait olduğunu belirtelim. Bununla birlikte yapısı ve hedefleri itibariyle toplumsal katkı gibi aslında üniversitelerin hedefleri arasında yer almakla birlikte ihmal edilen ya da akademinin kapsamına girmeyen bazı alanlarda akademi dışında gösterilen faaliyet ve çalışmaların olumlu gördüğümüz yönlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. *Hadis Kaynaklarının Tercümeleri:* Akademi dışından pek çok isim hadis kaynaklarının tercümelerinde önemli katkılar sunmuşlardır.⁵² Temel hadis eserlerinin şerhli tercümeleri, sadece tercümeleri, kırk hadis tercümeleri, hadis derlemeleri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Hadis kaynaklarının tercümeleri ehli için faydalı olsa da teknik bilgileri gerektirecek hadis kaynaklarının halkla buluşturulmasının olumsuz tarafları da olmuştur. Halkın temel hadis kaynaklarının tercümelerinden ziyade özenle seçilmiş, açıklamaları ve yorumları yapılmış *Riyazu’s-Sâlihîn* ve *Hadislerle İslâm* gibi eserleri okumaları daha faydalıdır.

45 On yıllık bir emeğin mahsülü olduğunu ifade eden Fereç Hüdür’ün *Kütüb-i Sitte’nin Eleştirisi ve Kur’ân’a Arzı* (İstanbul: Kuran Araştırmaları Yayınları, 2004) isimli eseri, Ahmet Aslan’ın *Lâ Hadis Hadisler Kur’ân’ın Şirkidir* (İstanbul: Ozan Yayınları, 2020) isimli çalışması bunlardan biridir.

46 Mustafa Acioğlu, *Usûl-ü Hadis: Hadis İlmi hali*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2010).

47 Ömer Faruk Akkaya, *Mütevâtir Hadisler Işığında Beklenen Mehdi Aleyhi’s-Selâm*, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2017).

48 İslamcı Dergiler Projesi (Erişim 15 Ekim 2024).

49 Selim Demirci, *İslamcı Dergilerde Hadis Tartışmaları: Meseleler, Dönemler ve İsimler*, (İstanbul: İlem Yayınları, 2022).

50 2015-2020 arasında “Terğib-ü Terhîb’den Hadis-i Şerifler” serisi örnek olarak gösterilebilir. Youtube, “Terğib-ü Terhîb’den Hadis-i Şerifler” (Erişim 15 Ekim 2024). Sosyal Doku Vakfı tarafından düzenlenen Riyâzu’s-Sâlihîn dersleri ise 2013 yılında başlamış halen devam etmektedir. Youtube, “Terğib-ü Terhîb’den Hadis-i Şerifler” (Erişim 15 Ekim 2024). *Mışkâtü’l-Mesâbih* okumaları da 10 yıldır internet üzerinden devam etmektedir. Youtube, “Terğib-ü Terhîb’den Hadis-i Şerifler” (Erişim 15 Ekim 2024).

51 Recep Emin Gül, “Sosyal Medyada Hadis Kullanımı –Facebook ve Twitter Özelinde”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30 (2016), 163-182.

52 Erdiç Ahatlı, “Cumhuriyet Dönemi Hadis Şerhçiliği”, 250-262.

2. *Din Görevlilerinin Hadis Birikimlerini Geliştirmeye Katkı*: Diyanet Akademisine bağlı yüksek ihtisas merkezleri din alanında hizmet eden personelini meslekî yönden geliştirmeye çalışmaktadır. Söz konusu kursiyerler her ne kadar sadece hadis akademisinde uzmanlık görmeseler de hadise ve hadis ilimlerine son programla birlikte önemli bir yer ayrılmış durumdadır. Lisans eğitimi sonrası programda yer alan derslerin kursiyerlere katkı sunacağında şüphe yoktur.

3. *Halka Hadis Kültürü ve Bilinci Kazandırmak*: Akademi dışı hadis çalışmaları halkın hadis kültürünün gelişimine katkıda bulunmuştur. Diyanet Akademisi de başta olmak üzere üniversiteler dışında hadis alanında faaliyet gösteren kurumların ya da kişilerin öncelikli amacı halkın hadis kültürüne katkıda bulunmak, insanlara Hz. Peygamber’in rehberliğini tanıtmaktır. Zaman zaman akademi içerisinde bazı isimlerin de bu alanda çabaları görülmekle birlikte akademi dışı isimler bu alanda oldukça etkili bir pozisyonda görünmektedirler.

4. *Halkın İstifade Edeceği Pratik Kitaplar Yayımlamaları, Halka Dönük Faaliyetlerde Bulunmaları*: Seçme kırk hadisler, 1001 hadisler ya da hadis derlemeleri gibi bu alanda çok sayıda eser verilmiştir. Öte yandan sosyal medyada, televizyon ve radyo programlarında halkın beklentilerine karşılık vermeyi hedefleyen hadis dersleri, hadis okumaları, hadis yorumları gibi çalışmalar yapılmaktadır.⁵³

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hadis ile ilgili yayınlarının İsmail Hakkı Ünal’ın İmam Ebû Hanîfe’nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu gibi birkaç ilmi akademik çalışmayı istisna edecek olursak sıraladığımız ilk dört madde kapsamında bir yayın politikasına sahip olduğu görülür.⁵⁴

5. *Hadislerin Edebî Çevirileri ve İzahlarını Yapmak*: Akademi dışında en çok katkı beklenecek alanlardan birisi meslekten hadisçi olmayıp edebî yönü kuvvetli isimlerin şiirsel tarzdaki hadis tercümeleri, hadis yorumlarıdır. Bu kategoride Necip Fazıl Kısakürek⁵⁵, İsmet Özel⁵⁶ ve İskender Pala⁵⁷ gibi isimleri örnek olarak zikretmek yerinde olur. Yine Nureddin Duman’ın hazırladığı her bir hadisi farklı bir edebiyatçının yorumladığı 40 hadis 40 yazar isimli çalışma kayda değerdir.⁵⁸ Teknik açıklamalara muhtaç klasik hadis eserlerinin okunması okutulmasındansa bu tür çalışmalarla halkın hadis ile buluşturulması kanaatimizce daha uygundur.

6. *Hadis Metinleri Okumalarıyla Hadis Kültürüne Katkı*: Hadis ilminde akademi dışında meşhur bazı isimler hadisin teknik ilmi meselelerinden ziyade Arapça altyapıya sahip temel hadis kaynaklarının okutulması noktasında ilahiyat mezunları, din görevlileri ya da başka alanlardan çok sayıda gönüllüye katkıda bulunmuşlardır.⁵⁹

5. Akademi Dışı Hadis Faaliyetlerinin Tenkidi/Olumsuz Yönleri:

Akademi dışında yürütülen hadis faaliyetlerinin problemli yönleri, bazı olumsuz tarafları hatta akademik araştırmalara olumsuz tesirleri söz konusudur. Elbette sıralayacağımız bu olumsuz yönlerin akademi dışında hadis çalışmalarında bulunan herkes için geçerli olmadığını, meslekten hadisçi olmayanlar arasında örneklerini çokça gördüğümüzü belirtmemiz gerekir. Akademi dışı hadis faaliyetlerinin olumsuz yönlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. *Hadisler imanın bir konusu olarak ele alınmaktadır*: Aslında sadece *Hadislere İman*⁶⁰ ismiyle yayımlanan bir kitap dahi bunu göstermeye kâfidir. Birbirleriyle ilişkili olmakla birlikte her biri birbirinden farklı olan nübüvvet, hadis ve sünnetin birbirine karıştırıldığını görüyoruz. İmanın konusu olan peygamberlik iken, ilmin konusu olan hadisleri imanla ilişkilendirmek ciddi problemlere yol açmaktadır. Bu anlayış hadis ile ilgili yapılacak tüm faaliyetleri “iman” ya da “inkâr” zaviyesinden değerlendirerek hadisin aslı yapısı konusunda yanlış yönlendirmelerde bulunmak-

53 Saffet Bakırcı’ya ait hadis derslerini burada zikredebiliriz. Hadis Dersleri serisi altında çıkarılan 4 kitabın her birinde bir hadis açıklanmakta ve yorumlanmaktadır. Saffet Bakırcı, *Hadis Dersleri 1: Kızıl Develer (Kuran ve Dünyalıklar)*, *Hadis Dersleri 2: Kur’an’ı Yüklenenler (Kur’an Hamili)*, *Hadis Dersleri 3: 99 Kişi Öldüren Adam (Tevbe)*, *Hadis Dersleri 4: Az Bile Olsa Devamlı Kulluk*, (Serendib Yayınları, 2020).

54 Eserler için bk. Diyanet Yayınları. “Hadis”. Erişim 14 Ekim 2024.

55 Necip Fazıl Kısakürek, *Efendimiz Kurtarıcımız Müjdecimizden Nur Harmanı*, (İstanbul: Çile Yayınları, 1970).

56 İsmet Özel, *Kırk Hadis*, (İstanbul: Şule Yayınları, 2006). Eser hakkında bir değerlendirme için bk. Azra Ergün Çiçek, Akademik Hadisçilik Bağlamında İsmet Özel’in Kırk Hadis İsimli Kitabının Değerlendirilmesi, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 19 (2023), 172-180.

57 İskender Pala, Nurundandır Bütün Nurlar, *Kırk Güzeller Çeşmesi*, (İstanbul: Müsiad Kültür Kitaplığı, 2007).

58 Nureddin Duman, *40 Hadis 40 Yazar*, (İstanbul: Çıra Yayınları, 2020).

59 Fatih Camiinde 65 yıl boyunca tefsir, hadis ve fıkıh dersleri veren Mehmet Emin Saraç yurt içi ve yurt dışından yüzlerce talebe yetiştirdiği bilinmektedir. 2000’den fazla talebe yetiştirdiği belirtilmektedir. Anadolu Ajansı. “Hadis Tefsir ve Fıkıh Âlimi M. Emin Saraç Son Yolculuğuna Uğurlandı” (Erişim 14 Ekim 2024).

60 Ahmet Mahmut Ünlü, *Hadislere İman*, (İstanbul: Cübbeli Ahmet Hoca Yayıncılık, 2013).

tadır. İnternet ortamında “İslâm’da hadislere iman”⁶¹, “Hadislere inanmayan kâfir olur”⁶², “hadis inkârcıları şeytanın askerleridir”⁶³, “hadisleri inkâr edenler Kur’ân’ı da inkâr etmiş olurlar”⁶⁴, “Hadisler vahiydir, inkâr etmenin tehlikesi”⁶⁵, “mütevâtir hadisleri inkâr eden kâfir olur”⁶⁶, “hadis ve sünnet düşmanlığı”⁶⁷ gibi başlıklar taşıyan onlarca yayın da bunun bir göstergesidir.

Son yıllarda sayıları gittikçe artan eserlerin de büyük çoğunluğu meseleyi inkâr temelinde ele almaktadır. Bu alanda neredeyse bir literatür oluşmuş durumdadır. Burada bazı eserlerin sadece isimlerini zikretmek istiyorum: *Büyük İhanet Hadis İnkârı*, *Hadis İnkârcılarına Cevaplar*, *Nebevi Sünneti İnkâr Akımının Son Bid’âti “Kur’ân Düşmanı Hadisçiler” İftirası, Sünneti İnkâr Fitnesi*⁶⁸.

2. *Hadislerin Savunmacı Bir Yaklaşımla Değerlendirilmesi*: Hadisleri imanın bir konusu olarak gören yaklaşımın bir yansıması savunmacı yaklaşımda görülür. Bu savunmacılık Hz. Peygamber’i, hadisleri ve hadis kaynaklarını ve hadisçileri savunmaya yöneliktir. Kollektif bir çalışma olarak hazırlanan *Müslüman Zihin Dünyasında Sünnet ve Hadis* isimli çalışmanın hemen girişinde şu satırlara yer verilmektedir: “Müslüman olarak en mukaddes vazifelerimizden biridir Hz. Peygamber’i savunmak. Kur’ân-ı Hakim’in canımızdan evlâ olduğunu tasrih buyurduğu Hz. Peygamber’i her platformda müdafaa etmek gibi bir yükümlülüğü vardır biz müminlerin. Onu canımızdan öte korumak, bıraktığı mirasa sahip çıkmak ve yolunda elimizden gelen tüm fedâkarlıkları sergilemek gibi vecibelerimiz vardır.”⁶⁹

3. *Eleştirilen Görüşlere İlmi Cevaplar Verilmemesi ya da Verilememesi*: Mezkûr eserin devamında “Ümmetin Eseri Sahih-i Buhari” isimli bir bölüm yer almakta burada ilahiyat camiasına yönelik şu eleştiriler dile getirilmektedir:

“İslâm dinine düşmanlıkları güneşin varlığından daha açık bir şekilde ortada olan oryantalistlerin eserlerine kudsiyet derecesinde iman eden bir kısım ilahiyat mensupları Sahih-i Buhârî’yi eleştirmeyi kendilerine görev ad-detmiştir. Bu bağlamda İlahiyat camiasının belli bir kesimi tarafından üstad kabul edilen Mehmed Said Hatiboğlu, “Müslüman Âlimlerin Buhari ve Müslim’e Yönelik Eleştirileri” adlı makalesi, kendisinden sonra yazılan ilgili tüm akademik makalelere kaynak kabul edilmiştir. Değil İmam Buhari ve İmam Müslim gibi büyük isimleri, Peygamber Efendimiz Sallallahu Teâlâ Aleyhi ve Sellem ve Kur’ân-ı Kerim’i dahi eleştirebilen bir kısım zındıkları barındırabilmeyi becerebilen bu camia, nedense söz konusu Hatiboğlu olunca eleştiriye tamamen unutmaktadır. Hatiboğlu’ndan sonra bir kısım ilahiyat camiası mensupları İmam Buhari’nin şahsiyetine ve telif ettiği Sahih’ine saldırıyı fütursuzca devam ettirmiş, bu alanda birçok makale yazmışlardır.”⁷⁰

Devamında Kamil Çakın ve Mehmet Bilen’in de çalışmalarında Buhârî’yi eleştirdikleri belirtilmekte, ümmet tarafından Allah Teâlâ’nın kitabından sonra en sahih kitap kabul edilen İmam Buhârî’nin *Sahih*’ine yapılan eleştiriler haddini aşan ve Ümmet-i İslâm’a yapılan eleştiri olarak değerlendirilmiştir.⁷¹ Aslında tüm bunların ardından yapılması gereken ilmi olarak cevap vermektir. Ancak maalesef ismi anılan hocalarımızın hiçbirine tek bir satır cevap vermeden Sahih-i Buhârî hakkında İslâm âlimlerinin övgüleri sıralanarak cevap verme yoluna gidilmiştir.

4. *Akademisyenlerin ya da Araştırmacıların İtham Edilmesi*: Hadisleri bir ilmin konusu olmaktan çıkarıp, bir rivâyet olarak hadisin içtihadî yönünün ihmal edilmesi beraberinde bu yönde çaba sarf eden akademisyenlerin ya da araştırmacıların “ehl-i bidat”, “hadis düşmanı”, “hadis inkârcısı” gibi sıfatlarla itham ve tenkit edilmesini getirmiştir. Aslında bu tür yaklaşımların bazı örnekleri akademi içerisinde de görülmekteyse de akademi dışında halk kitleleri üzerinde etkili olan bazı kişilerin bu yöndeki çabaları genelde ilahiyat özelde hadisçilerin toplumdaki itibarlarını sarsmasının yanı sıra özgür bir ortamda görüşlerin dile getirilmesine de engel olmuştur. Nitekim internet sitelerinde

61 Youtube, “İslamda Hadislere İman”(Erişim 15 Ekim 2024).

62 Youtube, “Hadislere İnanmayan Kafir Olur”(Erişim 15 Ekim 2024).

63 Youtube, “Hadis İnkarcıları Şeytanın Askerleri” (Erişim 15 Ekim 2024).

64 Youtube, “Hadisleri İnkâr Edenler Kur’an’da İnkâr Etmiş Olurlar”(Erişim 15 Ekim 2024).

65 Youtube, “Hadisleri Vahiydir. İnkâr Etmenin Tehlikesi”(Erişim 15 Ekim 2024).

66 Youtube, “Mütevâtir Hadisleri İnkâr Eden Kafir Olur” (Erişim 15 Ekim 2024).

67 Mirat Haber, “Hadis ve Sünnet Düşmanlığı 2”. (Erişim 14 Ekim 2024).

68 Musab Köylü, *Büyük İhanet Hadis İnkârı*, (İstanbul: Beka Yayınları, 2019); Yasin Karataş, *Hadis İnkarcılarına Cevaplar*, (Konya: İlim Hikmet Yayınları, 2017); Mehmet Emin Akın, *Nebevi Sünneti İnkâr Akımının Son Bid’âti “Kur’ân Düşmanı Hadisçiler*, (Konya: Yedi Sema Yayınları, 2021); İsmail Mutlu, *Sünneti İnkâr Fitnesi*, (İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1999).

69 Faruk Kemaloğlu, “Müslümanın Zihin Dünyasında Allah Resûlü ve Sünnet-i Seniyye”, *Müslümanın Zihin Dünyasında Sünnet Ve Hadis*, İstanbul: Dîrâyet Yayınları, 2018), 9.

70 Dursun Ali Yılmaz, “Ümmetin Eseri Sahih-i Buhari”, *Müslümanın Zihin Dünyasında Sünnet Ve Hadis*, (İstanbul: Dirâyet Yayınları, 2018), 93-94.

71 Dursun Ali Yılmaz, “Ümmetin Eseri Sahih-i Buhari”, 93-94.

sakınılması gereken hadisçiler ve eserlerine yönelik listelerinin yayımlanmış olması bunu teyit eder mahiyettedir.⁷²

5. *Kaynak Bilincinin Gelişmemiş Olması*: Kaynakların aşırı yüceltilmesi, bir rivâyetin herhangi bir kaynakta yer almasının sıhhat ölçüsü olarak kabul edilmesi akademi dışı kesimlerin çalışmalarında sıklıkla karşılaştığımız bir durumdur. Hadislerin tahriri konusunda yetersizlikler görülmektedir. Bir hadis çalışmasının ilmi ve akademik olup olmadığının en basit ilk şartlarından birisi bu alanın asıl malzemesi olan hadislerin yer aldığı temel kaynaklarına referansta bulunmuş olmak, kullanılan hadislerin kaynağının tespit edilmesi gelmektedir. Bu konuda akademi dışında ya da meslekten hadisçi olmayanların çalışmalarında “kitâb” ya da “bâb” numarasına, hadisin tam adresine referansta bulunmaksızın, çoğunlukla “Buhari”, “Ebû Dâvud” şeklinde eser ismi bile belirtmeksizin referanslarda bulunulduğunu görmekteyiz.⁷³ Bunlar içerisinde birçok hadis, araştırıldığında tespit edilememektedir. Kaynakların tespitinin yeterince araştırılmadan verilmiş olması sağlam kaynaklara dayandığı intibainı vermekte, bu yönden bakıldığında yanıltıcı bir durum ortaya çıkmaktadır.

6. *Neredeyse Her Rivâyetin Hadis Olarak Kabul Edilebilmesi*: Hz. Peygamber’e nispet edilen temel hadis kaynaklarında yer almayan herhangi bir rivayet, çok geç dönemlere ait herhangi bir kaynakta yer almışsa bunun hadis olarak kabulü ve aktarılması yönünde bir yaklaşımın da örneklerini çokça görmekteyiz. Bir tahrir olması olan ve henüz bilgisayar programlarının kullanılmadığı ya da azkullanıldığı bir dönemde *Risâle-i Nur* külliyyatındaki hadislerin kaynağını tespit amacıyla yapılan çalışmada bu külliyyatta mevzû hadis bulunmadığı iddia edilmektedir.⁷⁴ Yapılan tahrir çalışması emek mahsülü olmakla birlikte, rivâyetin herhangi bir kaynakta yer alması ya da mana bakımından doğruluğu sıhhat ya da kabulü için yeterli görül müştür.⁷⁵

7. *Manası Doğru olarak Görülen Sözlerin Hadis Olarak Kabulü*: Kökenleri ilk dönemlerden itibaren sûfilerin hadis kullanımlarına kadar uzanan bu yaklaşım hadisçilerin kriterlerine uygun değildir. Bu görüşe sahip kimseler isnâdı olmayan bir sözü hadis olarak kullanmak için manasının doğru olmasını yeterli görürler.⁷⁶ Bu yaklaşımda hadislerin hem isnâd hem de metin açısından hemen hemen tenkidi yoktur. Isnâdı olmayan birçok rivâyet bile bu yaklaşımla hadis olarak kabul edilmiştir. Bunu bir usûl dairesinde takdim edenler de olmuştur.⁷⁷

8. *Rivâyetlerin Yetersiz Gerekçelerle Ya Da Çok Basit Sebeplerle Reddi*: Her rivâyeti çabucak kabul eden yaklaşımın karşısında rivâyetleri özellikle Kur’ân’a aykırı olma iddiasıyla reddeden aceleci bir yaklaşım da görülmektedir. *Buhari’deki Uydurma Hadisler* isiminde bir eser telif eden hadisçi olmayan genç bir araştırmacı hemen önsözünde “*Buhârî, aklını işletememiş bir emevi papağanıdır. Buhari, bir hadisi rivayet eden kişiye ulaşmak için aylarca ahmakça yol gideceğine o hadisin Kur’an’la örtüşüp örtüşmediğini inceleyeydi çok daha isabetli bir çalışma belki ortaya çıkarabilirdi*” şeklinde ilim, edep ve ahlâka uygun düşmeyen ifadelerle başlamakta, Kur’an’a arz konusunda da hemen hepsi başarısız yorumlarda bulunmuştur. Mesela “İslam beş şey üzerine bina edilmiştir” hadisinde, “*Tin Suresi’nin 6. âyetinde yer alan hayırlı iş yapmak, Hûd Sûresi’nin 112. âyetinde emredilen dürüst olmak da yoktur.*” diyerek hemen uydurma olduğuna hükmedebilmiştir.⁷⁸

9. *Hadis Usûlü Bilincinin Gelişmemiş Olması*: Hadis usulünün ehl-i hadisin belirlediği çerçevede ele alınması ehl-i reyin rivâyetlerin değerlendirilmesindeki yaklaşımlarının gündeme getirilmemesi tek yönlü bir usûl doğurmuştur. Bunun İslâm’ın usûlü gibi yansıtılması da akademi dışı hadis çalışmalarının eksik yönlerinden birisidir.

10. *Her Hadisten Bir Sünnet Çıkarma Gayreti*: Akademi dışı hadis çalışmaları içerisinde halkı sünnete ittibaya teşvik etmek üzere hazırlanan çok sayıda eser telif edilmiş ya da derlenmiştir. Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber’in yaptığı her davranış tespit edilerek bunlar herhangi bir ayrıma gitmeksizin bir sünnet olarak takdim edilmektedir.⁷⁹

11. *Tercüme Kitaplarda Hadislerin Kaynaklarının Tespitinde Ciddi problemlerle karşılaşmaktayız.*

Örnek 1:

Şir’atü’l-İslâm’ın Türkçe tercümesinde⁸⁰ dipnotlarda hadisler hakkında verilen bilgiler üzerinde de durmak istiyorum. Eserin mütercimleri belirtilmemekte sadece komisyon tarafından çevrildiği bilgisi verilmektedir. Büyük

72 İslam Dergisi. Ehli Bidat Hocalardan 71 Tanesi Deşifre Edildi”. Erişim 14 Ekim 2024.

73 Örneğin bk. Nurcan Cevâhir, *Asr-ı Saadet ve Âli Osmanlıda Kırk Hadis*, (İstanbul: Kitab Dünyası, 2020), 7, 16, 46, 49, 64, 92.

74 Abdulkadir Badıllı, *Risale-i Nur’un Kudsi Kaynakları: Tespitleri, Delilleri, Mealleri*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 1994), 292.

75 Mehmet Bilen, *Bediüzzaman Said Nursî’de Hadis*, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2020), 169.

76 Bu yaklaşım Said Nursî’de görülmektedir. Bk. Mehmet Bilen, *Bediüzzaman Said Nursî’de Hadis*, 169.

77 Abdulkadir Badıllı, *Risale-i Nur’un Kudsi Kaynakları: Tespitleri, Delilleri, Mealleri*, 293.

78 Hüseyin Selim Kocabıyık, *Buhari’deki Uydurma Hadisler*, (İstanbul: Özge Günaydın Yayınevi, 2020).

79 M. Nazif Gözükar, *Yaşanması ve Yaşatılması Gereken Sünnetler*, (İstanbul: Karaca Yayınevi, 2014).

80 İmamzâde Muhammed b. Ebî Bekir, *İslâm Ahlâkı ve Âdâbı (Şir’atü’l-İslâm)*, çev. Komisyon (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2020).

ihtimalle çeviriyi yapanlar akademi dışından kimselerdir. Ne kadar ilginçtir ki hadislerinin tahrici birçok araştırmaya konu olmasına rağmen, pek çok hadis âlimi tarafından uydurma ve kaynaklarda aslı bulunmayan rivâyetlerine dikkat çekildiği halde bunlardan hiçbirine yer verilmemiştir. Eserde yer alan hadislerden tenkit edilenler, mevzû, münker ya da bâtil olarak nitelendirilenler belirtilmemiştir.

Bu tür hadislerin ya sıhhatine değinilmemiş ya benzer lafızlarla rivâyetleri herhangi bir kaynakta geçiyorsa ona yer verilmiş, ya da sadece Deylemî’nin *Musnedu’l-Firdevs*’i gibi rivâyetin geçtiği kaynak belirtilmek suretiyle yetinilmiştir. Bu da eserdeki hadislerin kusursuz olduğu gibi bir intibaya yol açmış, ehli olmayan kişilere eserde geçen hadislerin durumu gizli kalmış ya da âdeti gizlenmiştir.⁸¹ Epey miktarda bir rivâyetin “ulaşabildiğimiz kaynaklarda bulamadık” şeklinde değerlendirildiğini görmekteyiz ki bu yukarıda belirttiğimiz konudan farklı bir durumdur. Tercümede izlenen bu durumun ilimle, özellikle hadis ilmiyle bağdaşmadığını, Hz. Peygamber’e nisbet edilen sözlerle karşı sorumluluğun yerine getirilmediğini, hatta bu durumun selef âlimlerinin uygulamalarına aykırı olduğunu belirtmeliyiz.

Örnek 2:

Halk arasında oldukça meşhur olan ve Türkçe’ye onlarca tercümesi yapılan İbn Hacer el-Askalânî’ye nisbet edilen *el-Münebbihât* isimli eserde de aynı durum söz konusudur. Bu tercümelerin hiçbirisi eserde yer alan hadislerin kaynaklarını tespit etmeye çalışmamıştır. Tarafımızca eserin İbn Hacer’e nispeti ve içerisindeki rivayetlerin değerlendirilmesi üzerine bir makale yayımlandı. Ulaştığımız sonuçlara göre Türkiye’de ve dünya kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan eserin sadece birkaçında İbn Hacer el-Askalânî ismi geçmektedir. Büyük çoğunluğunda İbn Hicci ismi verilmektedir. Yazılışları birbirine benzediği için müstensihler tarafından karıştırılma ihtimaline dikkat çekilen çalışmada eserin İbn Hicci’ye ait olabileceği, kuvvetli deliller bulunmadıkça bu tür eserlerin müellif ismi belirtilmeden sadece eser ismiyle yayımlanması gerektiği kanaatini belirtmiştik. Nitekim eserin İngilizce tercümesi isabetle bu şekilde yayımlanmıştır. Hindistan’da ilk defa bir yazmaya dayanarak baskısı yapılan *Münebbihat* sonraki yıllarda da hiç araştırılmadan İbn Hacer adına onlarca kez basılmıştır. Türkiye’de bir yayınevi yaptığımız çalışmaya atıfla eseri ilk defa İbn Hicci adına yayımlandığını belirtmiş, eserin yazara nispetini oldukça önemsemiştir. Halbuki aynı çalışmada eserin müellifine nispet sorununun yanı sıra içerisindeki hadislerin Hz. Peygamber’e nispeti sorununu da bir bölümde fazlasıyla dikkat çekilmiştir. Nitekim eserde yer alan 51 rivayetinin sadece bir tanesini hadis kaynaklarımızda tespit edebiliyoruz.

12. *Tercümelerle ilgili diğer bir sorun*⁸² *Akademi’de yapılan çalışmaların ya da bazı tercümelerle ilgili akademisyenlerin yaptıkları uyarıların dikkate alınmamasıdır*: Birçok eserin tercümelerinin hataları üzerine akademisyenler tarafından çalışmalar yapılmakta tercümeler titizlikle incelenmektedir. Ancak buna rağmen yazarlar, editörler ve yayınevleri, bu çabaları görmezden gelebilmektedir.⁸³

13. *Ticârî Kaygılarla Ya da Prestij Elde Etmek İçin Tercüme ya da Eser Telif Etme*: Ehli dışında bazı kimselerin derlediği onlarca hadis derlemesini ya da bazı hadis kitaplarının tercümelerini bu kapsamda değerlendirebiliriz. Bazı eserlerin telifinde eseri hazırlayan veya yayımcılar samimi bir niyete sahip olabilirler. Ancak eser yayımlamada, hadis gibi teknik bir alanda yapılacak her faaliyetin dikkatle yürütülmesi gerekir. Ne var ki bazı eserlerin telifinde ticari gayeler kendisini çok belirgin bir şekilde hissettirmektedir. Daha önce çevirisi yapılan bir eseri, tekrar üzerine hiçbir katkı sunmaksızın doğrudan yapılan çevirilerinden hareketle tekrar çevirerek yayımlayıp bunu takdim etmenin başka bir açıklaması yoktur.

İbn Hacer el-Askalânî’nin *Nuhbetu’l-Fiker* isimli eserinin tercümesini bu başlıkta örnek olarak verebiliriz. Eser Talat Koçyiğit hocamız tarafından başarılı bir şekilde tercüme edilmişken 1996 yılında bu çeviriye hiçbir atıfta bulunmaksızın, herhangi bir önsözle yayın hakkında bir bilgi vermeksizin yeniden basılmıştır.⁸⁴ Elbette bir eser, birden fazla kez tercüme edilebilir. Ancak bir eserin yeniden tercümesinin bir gerekçeye sahip olması daha makul ve zaman

81 Kusuru ortada ve açık olan tek bir hadisin dahi zikredilmemesi bizi bu kanaate sevk etmiştir. Tercümede hadislerin sadece kaynaklarının zikredildiği sıhhat durumlarını belirtme konusuna girilmediği öne sürülebilir ancak bunu da mazur görülecek bir durum olarak değerlendirmemekteyiz. En azından eserin çevirenler tarafından hazırlanan mukaddimesinde bu duruma işaret edilmesi beklenir ve gerekirdi. Öte yandan eserin aslında yer alan bazı mevzû hadislerle tercümede yer verilmemiştir. Muhtemelen bunlar mütercimlerin de mevzû olarak kabul ettikleri hadislerdir. Ancak bu da ilmi bir durum olmayıp, eserin müellifine ve ilmi kaidelere sadakatsizlik anlamı taşır.

82 Tercümelerle ilgili bir başka soruna ise Bünyamin Erul dikkat çekmiştir. Sünneti Anlamda Yöntem İsimli çevirisi intihal edilerek yayımlanmıştır. Bünyamin Erul, “Sünneti Anlamada Yöntem Adlı Çeviri Nasıl İntihal Edildi?” *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 2 (2009), 114-123.

83 Bir örnek için bk. Erdiñç Ahatlı, “Türkiye’de Hadisi Anlama Çalışmaları: Ahmed Davudoğlu ve Müslim Şerhi Örneği”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 3/1 (2005), 73-89; “Cumhuriyet Dönemi Hadis Şerhçiliği”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11/21 (2013), 216.

84 İbn Hacer el-Askalani, *Hadis Usulü*, çev. Mehmet Güzel, (İstanbul: Tevhid Yayınları, 1996).

ve emek israfını önleyici bir rol oynayacaktır.

Sonuç

Türkiye’de hadis çalışmaları akademinin tekelinde değildir. Akademinin de böyle bir iddiası yoktur. Ancak akademi dışında yürütülen çalışmaların olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirilmesi akademiye düşen görevlerden birisidir. Türkiye’de “akademik hadisçilik” artık bir kavrama dönüşmüş durumdadır. Akademi dışında yürütülen çalışmalar varsa da bunun “akademi dışı hadisçilik” gibi bir kavram altına yerleştirilmesi pek mümkün görünmemektedir. Bunun sebebi akademi dışındaki hadis çalışmalarının birbirinden çok farklı alanları kapsamasına, organik bir yapıya, ortak amaç ve hedeflere sahip olmamasına dayanmaktadır. Ancak her hâlükârda Türkiye’de akademi dışında hadis çalışmaları yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bu çalışmaların “akademi dışı hadis çalışmaları” şeklinde isimlendirilmesi hem akademik altyapıya sahip çalışmaları hem de bilimsel, ilmî, akademik bir yönü bulunmayan çalışmaları birlikte kapsayacağı için kanaatimizce daha isabetli bir kullanım olacaktır. Çünkü akademi dışında her ikisinin de örnekleri görülmektedir.

Akademi dışı hadis çalışmaları daha çok eğitim-öğretim kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Yüksek İhtisas Eğitim Merkezleri ile İhtisas Merkezlerinde, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı İmam Hatip Liselerinin hadis müfredatında, medreselerde yürütülen hadis derslerinde, sivil toplum kuruluşlarının hadis etrafındaki faaliyetlerinde görülmektedir. Tüm bu resmi ve özel kuruluşlarda sadece hadis alanında uzmanlaşmaya yönelik bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte tüm bu kurumlar ya da kişisel çabalarıyla faaliyetlerde bulunan şahıslar hedef aldıkları kesimlerde hadis birikimi ve kültürünün gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Akademi dışında hadis çalışmaları eser kapsamında cumhuriyetin ilk dönemlerinde Ankara İlahiyat Fakültesi’nin kuruluşuna kadar yoğunlukla derleme ve tercümelerden ibaret kalmış, sonraki yıllarda bunlara tercüme-şerhler ve salt şerhler de eklenmiştir. Akademi dışından meslekten hadisçi olmayanların akademik hüviyete sahip az da olsa çalışmalarda bulunmuşlarsa da bunlar sünnet, sünnetin hücciyeti gibi konuları aşamamıştır. Hadis meseleleri, hadis ilminin problemleri, geçmişi ve bugünü ile hadis etrafındaki tartışmalara dair ilmî, yönlendirici, akademiye etkide bulunan ya da akademiye dikkate alınan çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Bilimsel araştırmalara, literatüre ve ilmi tartışmalara yönelik belirleyicilik ve üreticilik her ne kadar yoğunlukla akademi içerisinde yürütülse de akademi dışında yürütülen hadis çalışmaları halkın hadis ve sünnete yönelik tutum ve tavırlarının belirlenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu etki bazen samimi niyetlere sahip kimseler elinde olumlu yönde ilerleme kaydetmiş bazen de savunu adı altında akademiye ve akademisyenlere karşı saldırgan ve itham edici bir tutuma dönüşmüştür. Bu durumun her geçen gün daha da arttığı müşahade edilmektedir.

Akademiye üretilen ya da akademisyenlerin ürettiği eserlere akademi dışından yapılacak eleştirilerde bir beis bulunmamaktadır. Aslında bu olması gereken, ilmî yönden araştırmacılara katkı

sağlayacak bir durumdur. Akademi dışı hadis çalışmalarında bir kısım tenkitlerdeki asıl sorun ilmi usullere başvurmaksızın, görüşleri eleştirmeyi merkeze almaksızın hatta reddedilen görüşlere karşı ilmî deliller sunmaksızın ilim ya da ihtilâf âdâbına yaraşmayacak bir şekilde itham edici, dışlayıcı bir dille tenkitte bulunmaktır.

Çalışmalarının büyük çoğunluğunu akademik, ilmî, bilimsel araştırmalara harcayan akademisyenlerin dışında ilgi alanlarını hadisle buluşturacak farklı meslek gruplarına mensup kimselerin dışarıdan bir gözle hadisle ilgili çalışmalar yapılması zenginleştirici bir rol oynayabilir. Bu anlamda hadis çalışmalarına, tercüme, açıklama ve yorum alanlarında hatta ilmî anlamda akademi dışından katkı sağlanabilir.

Kaynakça

- Acar, Yusuf. “Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Yüksek İhtisas Merkezlerinde Hadis Eğitimi ve Nureddin Boyacılar”. *Türkiye’de Hadis Eğitimi*, ed. Recep Emin Gül, Ahmet Ali Çanakçı, (Konya: Palet Yayınları, 2022), 17-32.
- Acıoğlu, Mustafa. *Usûl-ü Hadis: Hadis İlmihali*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2010.
- Ahatlı, Erdinç. “Cumhuriyet Dönemi Hadis Şerhçiliği”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/21 (2013), 216.
- Ahatlı, Erdinç. “Türkiye’de Hadisi Anlama Çalışmaları: Ahmed Davudoğlu ve Müslim Şerhi Örneği. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 3/1 (2005), 73-89.
- Akcan, Aysel Tüfekci, Malkoç, Serdar, Kızıltan, Ömer, “Akademisyenlere Göre Akademi ve Akademik Kültür”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/1 (2017), 569-591.
- Akın, Mehmet Emin. *Nebevi Sünneti İnkâr Akımının Son Bid’atı “Kur’ân Düşmanı Hadisçiler*. Konya: Yedi Sema Yayınları, 2021.
- Akkaya, Ömer Faruk. *Mütevâtir Hadisler Işığında Beklenen Mehdî Aleyhi’s-Selâm*. İstanbul: Şamil Yayınevi, 2017.
- Ayhan, Halis. “İlahiyat Fakültesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/70-72. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Badıllı, Abdulkadir. *Risale-i Nur’un Kudsî Kaynakları: Tespitleri, Delilleri, Mealleri*. İstanbul: Envar Neşriyat, 1994.
- Bağcı, H. Musa. “Medrese Eğitiminde Hadis Birikimi –Diyarbakır Örneği–”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 1 (2009), 45-59.
- Bakırcı, Saffet. *Hadis Dersleri 1: Kızıl Develer (Kuran ve Dünyalıklar)*. Serendib Yayınları, 2020.
- Bilen, Mehmet. *Bediüzzaman Said Nursî’de Hadis*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2020.
- Cevâhir, Nurcan. *Asr-ı Saadet ve Âli Osmanlıda Kırk Hadis*. İstanbul: Kitab Dünyası, 2020.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Ansiklopedisi*. ed. Ahmet Cevizci, İstanbul: Etik Yayınları, 2003.
- Çakan, İsmail Lütfi, Küçük, Raşit, Güler, Zekeriya, Şahyar, Esra, Kuzudişli, Bekir, Efendioğlu, Mehmet. *Hadis*. Ankara: Meb Yayınları, 2021.
- Çakan, İsmail Lütfi. “1876-1976 Arası Türkiye’de Hadis Çalışmaları Bibliyografyası (Kitaplar)”. *İslâm Medeniyeti Mecmuası* 4/3 (1980), 37-39.
- Çiçek, Azra Ergün. “Akademik Hadisçilik Bağlamında İsmet Özel’in Kırk Hadis İsimli Kitabının Değerlendirilmesi”, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*. 19 (2023), 172-180.
- Demirci, Selim. *İslamcı Dergilerde Hadis Tartışmaları: Meseleler, Dönemler ve İsimler*. İstanbul: İlem Yayınları, 2022.
- Diñoğlu, Mehmet. “Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Yüksek İhtisas Kurullarında Verilen Hadis Derslerine Dair Bazı Mülâhazalar”. *Marife* 13/1 (2013), 149-166.
- Diñoğlu, Mehmet. “Doğu Medreselerinde Okutulan Hadis Kitapları ve Dersleri (Muş Yöresi)”. *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Uluslararası Sempozyum*. 579-593. Ed. Fikret Gedikli. Muş: M.Ş. Ü. Yayınları, 2013.
- Duman, Nureddin. *40 Hadis 40 Yazar*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2020.
- Yılmaz, Dursun Ali. “Ümmetin Eseri Sahih-i Buhari”. *Müslümanın Zihin Dünyasında Sünnet ve Hadis*. 93-94. İstanbul: Dirâyet Yayınları, 2018,
- Ebu Reyte, Muhammed. *Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması*. çev. Muharrem Tan. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 2013.
- Erturgay, Recep. “İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabının Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi”. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, cilt: IV, Sayı: 8, 155-191.
- Erul, Bünyamin. “Sünneti Anlamada Yöntem Adlı Çeviri Nasıl İntihal Edildi?”. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 2 (2009), 114-123.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *H. Muhammed ve Hadisleri*. İstanbul, Okat Yayınevi, 1964.
- Gözükara, M. Nazif. *Yaşanması ve Yaşatılması Gereken Sünnetler*. İstanbul: Karaca Yayınevi, 2014.
- Gül, Recep Emin. “Sosyal Medyada Hadis Kullanımı –Facebook ve Twitter Özelinde”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30 (2016), 163-182.
- Gür, İhsan. *Sünnet Düşmanlığı*. İstanbul: İşrak Yayınları, 2016.
- Hamidullah, Muhammed *Sahabeden Gelen Yazılı İlk Hadis Mecmuası*. Ankara: Doğu Matbaacılık, 1966.
- Hamidullah, Muhammed. *Halen Elde Mevcut En Eski Hadis Eseri Hemmâm İbn Münebbih’in Sahifesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.
- Hamidullah, Muhammed. *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmâm b. Münebbih*. çev. Kemal Kuşçu. 1967.
- Hekim, Muhammed Tahir. *Sünnetin Etrafındaki Şüpheler*. çev. Hüseyin Aslan. İstanbul: Pınar Yayınları, 1985.
- Hemmâm b. Münebbih. *Sahifetu Hemmâm b. Münebbih*, Nşr. Muhammed Hamidullah. Dımaşk: Matba’atu’l-Mema’i’l-İlmiyyi’l-Arabî, 1953.
- Hüdür, Fereç. *Kütüb-i Sitte’nin Eleştirisi ve Kur’ân’a Arzı*. İstanbul: Kuran Araştırmaları Yayınları, 2004.
- İbn Hacer el-Askalani, *Hadis Usulü*. çev. Mehmet Güzel. İstanbul: Tevhid Yayınları, 1996.

- İhsanoğlu Ekmeleddin. “Dârülfünun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/521-525. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- İmamzâde Muhammed b. Ebî Bekir. *İslâm Ahlâkı ve Âdâbı (Şîr’atü’l-İslâm)*. çev. Komisyon. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2020.
- İslamoğlu, Beşir. *Hadis Dersleri*. İstanbul: Denge Yayınları, 1996.
- Kalaç, Rıdvan. “Van Medrese Geleneğinde Hadis Eğitimi ve Müderrislerin Hadis/Sünnete Yaklaşımları”, *Türkiye’de Hadis Eğitimi*, ed. Recep Emin Gül, Ahmet Ali Çanakçı, (Konya: Palet Yayınları, 2022), 220.
- Karataş, Yasin. *Hadis İnkarcılarına Cevaplar*. Konya: İlim Hikmet Yayınları, 2017.
- Kaya, Mahmut. “İslâm Tetkikleri Enstitüsü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/56-57. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kemaloğlu, Faruk. “Müslümanın Zihin Dünyasında Allah Resûlü ve Sünnet-i Seniyye”. *Müslümanın Zihin Dünyasında Sünnet Ve Hadis*. İstanbul: Dirâyet Yayınları, 2018.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Efendimiz Kurtarıcımız Müjdecimizden Nur Harmanı*. İstanbul: Çile Yayınları, 1970.
- Kocabıyık, Hüseyin Selim. *Buhari’deki Uydurma Hadisler*. İstanbul: Özge Günaydın Yayınevi, 2020.
- Köylü, Musab. *Büyük İhanet Hadis İnkarı*. İstanbul: Beka Yayınları, 2019.
- Küçük, Raşit. “Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir ile İlmî Hayatı, Türkiye’de Akademik Hadisçiliğin Geçmişi ve Geleceği Üzerine”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 2/2 (2004), 155-166.
- Mutlu, İsmail. *Sünneti İnkâr Fitnesi*. İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1999.
- Okiç, M Tayyib. “Bir Önsöz”, 5-6. *Sünnet-i Seniye*. M. Sait Çekmegil. Ankara: Sanih Kütüphanesi Yayınları, 1974
- Özaşar, Mehmet Emin. “Hadisin Neliği” Sorunu ve Akademik Hadisçilik”. *İslâmîyât* 1 (2000), 33-53.
- Özel, İsmet. *Kırk Hadis*. İstanbul: Şule Yayınları, 2006.
- Özkan, Halit. “Cumhuriyet Dönemi Hadis Çalışmaları: Bir Hasıla”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11/21 (2013), 31-37.
- Pala, İskender. Nurundandır Bütün Nurlar, *Kırk Güzeller Çeşmesi*, (İstanbul: Müsiad Kültür Kitaplığı, 2007).
- Saffet Bakırcı, *Hadis Dersleri 2: Kur’an’ı Yüklenenler (Kur’ân Hamili)*. Serendib Yayınları, 2020.
- Saffet Bakırcı, *Hadis Dersleri 3: 99 Kişi Öldüren Adam (Tevbe)*. Serendib Yayınları, 2020.
- Saffet Bakırcı, *Hadis Dersleri 4: Az Bile Olsa Devamlı Kulluk*. Serendib Yayınları, 2020.
- Şimşek, Murat . “Muhammed Salih İkinci Hoca ile Medrese Sistemi, Hadis Eğitimi, Hadis ve Sünnetin Dindeki Yeri ve Eser Neşri Üzerine...”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 9 / 1 (Haziran 2011): 127-158.
- Uğur, Müctaba. “Cumhuriyet Devri Hadis Neşriyatı ve Hadis Öğretimi”. *50. Yıl*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1973), 358.
- Ünal, Yavuz. *Cumhuriyet Türkiye’si Hadis Çalışmaları (1920-1997)*. Samsun: Etüt Yayınları, 1997.
- Ünlü, Ahmet Mahmut. *Hadislere İman*. İstanbul: Cübbeli Ahmet Hoca Yayıncılık, 2013.
- Yıldız, Nureddin. *Sünnet Neden Garip*. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2018.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Anadolu Ajansı. “Hadis Tefsir ve Fıkıh Âlimi M. Emin Saraç Son Yolculuğuna Uğurlandı”. Erişim 14 Ekim 2024. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/hadis-tefsir-ve-fikih-alimi-m-emin-sarac-son-yolculuguna-ugurlandi/2152010>
- Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. “meb_iys_dosyalar”. Erişim 14 Ekim 2024. https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/17174813_AYHL_Hadis_2017.pdf
- Diyanet Yayınları. “Hadis”. Erişim 14 Ekim 2024. <https://yayinsatis.diyanet.gov.tr/hadis>
- Erzurum Gazetesi, “Diyanetten Hadis Açılımı”. Erişim 14 Ekim 2024. <http://www.erzurumgazetesi.com.tr/haber/Diyanet-ten-Hadis-Acilimi-50779>
- Etimoloji-Türkçe Etimoloji Sözlüğü. “Akademi”. Erişim 3 Ekim 2024. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/akademi>
- Giresun Müftülüğü. “Cami Dersleri Devam Ediyor”, Erişim 14 Ekim 2024. <https://giresun.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&ContentId=2364>
- Hadis Araştırmaları. “Hadis Tezleri”. Erişim 4 Kasım 2024. <https://istanbulihtisas.diyanet.gov.tr/Sayfalar/ContentDetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal1&ContentID=tanitim>
- İslam Dergisi. Ehli Bidat Hocalardan 71 Tanesi Deşifre Edildi”. Erişim 14 Ekim 2024. <https://islamdergisi.com/genel/ehli-bidat-hocalardan-tam-37-tanesi-desifre-edildi/>
- İslamcı Dergiler Projesi. Erişim 15 Ekim 2024. <https://idp.org.tr/hakkinda>

- İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü, “Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezimiz”. Erişim 14 Ekim 2024. <https://istanbulihtisas.diyaret.gov.tr/Sayfalar/ContentDetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal1&ContentID=tanitim>
- Mirat Haber. “Hadis ve Sünnet Düşmanlığı 2”. Erişim 14 Ekim 2024. <https://www.mirathaber.com/hadis-ve-sunnet-dusmanligi-2/>
- Ocak yayıncılık. “Ürünler”. Erişim 14 Ekim 2024. <https://ocakyayincilik.net/index.php/urunler/>
- Saray Müftülüğü. “Cami Dersleri”. Erişim 14 Ekim 2024. <https://tekirdag.diyaret.gov.tr/saray/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=-Kurumsal&ContentId=580>
- Sur Müftülüğü. “Ulu Camii’de Fıkıh ve Hadis Dersleri Devam Ediyor”. Erişim. 14 Ekim 2024. <https://diyarbakir.diyaret.gov.tr/sur/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&ContentId=343>
- Yeni Şafak. “Diyanetten Hadis Dersleri”. Erişim 14 Ekim 2024. <https://www.yenisafak.com/gundem/diyanetten-hadis-dersleri-304627>
- Youtube. “Hadis İnkarcıları Şeytanın Askerleri”. Erişim 15 Ekim 2024. https://www.youtube.com/shorts/X_taWqph284
- Youtube. “Hadislere İnanmayan Kafır Olur”. Erişim 15 Ekim 2024. https://www.youtube.com/watch?v=AAH_0kGKL5U
- Youtube. “Hadisleri İnkâr Edenler Kurânı’da İnkâr Etmiş Olurlar”. Erişim 15 Ekim 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=L4rW9ypHdwY>
- Youtube. “Hadisleri Vahiydir. İnkâr Etmenin Tehlikesi”. Erişim 15 Ekim 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=r81Ef5PhIOU>
- Youtube. “İslamda Hadislere İman”. Erişim 15 Ekim 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=Uog4qp-31So>
- Youtube. “Mişkât Dersi”. Erişim 15 Ekim 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=ZJssGNDA3vQ&list=PLUIKGi2Libs9WdVqytQHH-cxv8TmG0okZk>
- Youtube. “Mütevâtir Hadisleri İnkâr Eden Kafır Olur”. Erişim 15 Ekim 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=DXycJMnaChw>
- Youtube. “Riyâzü’s-Sâlihîn Dersleri”. Erişim 15 Ekim 2024. <https://www.youtube.com/playlist?list=PL3P7x9qFB3oUIeysKQRE0kY6IA6-pp-Tyx>
- Youtube. “Terğîb-ü Terhîb’den Hadis-i Şerifler”. Erişim 15 Ekim 2024. <https://www.youtube.com/playlist?list=PL1HL4WPXNP1Uw2UMN-1fD7gjgESERZDdHH>

Extended Abstract

In the 100th year of the Republic of Turkey, this study focuses on the journey of hadith science outside of academia. It aims to identify non-academic hadith activities and provide an assessment based on this situation. The framework and definition of academic hadith studies have been established in previous works. However, studies conducted in the field of theology, particularly in hadith, outside of academia also present a reality that needs to be addressed. Therefore, it is necessary to determine the historical process and framework of these activities.

We believe that it is more appropriate to evaluate non-academic hadith studies in Turkey in relation to the development of universities and the beginning of the use of the concept of academia for universities. In periods when the concept of academia or institutions within its framework did not exist, it is essential to consider that all activities could be deemed non-academic, and we should reflect on what academia represented during those times. Instead, it seems more accurate to identify the fundamental motivations for categorizing non-academic activities in relation to the development of universities when assessing hadith scholarship in the Republican era of Turkey. At this point, we can say that non-academic hadith studies have been carried out and continue to be conducted in three distinct periods:

- » The period from the proclamation of the Republic until the establishment of the Faculty of Theology in Ankara in 1949.
- » The period from 1949 until the establishment of initial academic structures in the Faculty of Theology in 1971-1972.
- » The period from 1972 to the present day.

Certainly, other classifications are also possible. However, in our study, we aimed to evaluate the hadith studies conducted outside of academia and examine what activities took place during these periods.

In this study, we have concluded that there is a need to distinguish between being “in academia” and being “academic”. Indeed, we observe that there are academics who engage in hadith activities outside of academia, despite being part of it. Conversely, we also see that non-academics can produce works with academic identity. Therefore, in this study, the works carried out by individuals affiliated with universities are regarded as in-academia activities. Naturally, there are exceptions to this. For instance, an academic who has written a hadith novel can be considered within this context. Additionally, not all works of every academic must necessarily be classified as academic. On the other hand, there are also many individuals who, while not being academics or operating outside of academia, conduct significant academic work, including doctoral theses and other high-level academic products.

Expressions like “popular” and “civilian public hadith scholarship” may not fully encompass non-academic hadith studies, yet today, hadith and related issues are areas of interest for those who are not academics. Although the majority of literature and scholarly discussions are predominantly conducted within academia, it is important to note that hadith activities outside of academia significantly influence public attitudes and perspectives towards hadith and sunnah. While a considerable portion of this work may be academically and scientifically problematic, the contributions of numerous studies—whether conducted by non-academics or academics—should be acknowledged for their academic identity in terms of form, content, and utility. On the other hand, there are also criticisms directed at academic hadith scholarship from outside academia. At this point, we first identify the areas of hadith activities outside of academia, and then we focus on a critique of this phenomenon.

In Turkey, although the term “academy” is present in the name of the Diyanet Academy, which is just beginning to take steps toward becoming academic, we should first mention the centers of Advanced Specialization conducted within this institution. Following that, we can highlight hadith classes held in Imam Hatip high schools, the madrasas where traditional education is provided, hadith lessons conducted in mosques, and the publishing activities carried out through individual or institutional efforts, including hadith compilations and translations. Additionally, we observe hadith-related discourses, lessons, discussions, and documents on television, radio, the internet, and social media, as well as hadith-centered conferences, seminars, or private lessons, all of which fall under non-academic hadith activities. Undoubtedly, while all these activities have positive aspects, they also have some negative dimensions.

The positive aspects can be listed as follows:

1. Contribution to the translations of hadith sources.
2. Efforts to enhance the hadith knowledge of religious officials.
3. Cultivating hadith culture and awareness among the public.

4. Publishing practical books for public benefit and engaging in activities directed towards the public.
5. Providing literary translations and explanations of hadiths.
6. Contributing to hadith culture through readings of hadith texts.

The negative aspects of hadith studies conducted outside of academia—which can also be found in some academic works—can be listed as follows:

1. Treating hadiths solely as a matter of faith.
2. Evaluating hadiths with a wholly defensive approach.
3. Failing to provide scholarly responses to criticized views.
4. Accusing academics or researchers unjustly.
5. Lack of awareness regarding the importance of sources.
6. Accepting nearly every narration as a hadith.
7. Viewing the acceptance of statements considered correct as a valid reason for them to be classified as hadiths.
8. Rejecting narrations based on unfounded justifications or very trivial reasons.
9. Lack of development in the understanding of hadith methodology, leading to some scholarly questions not being resolved within methodological frameworks.
10. Efforts to derive a sunnah from every hadith.
11. Serious problems in identifying the sources of hadiths in translation books, resulting in misleading attempts to present unverified hadiths as authentic.
12. Ignoring warnings from academic studies or scholars regarding translations.
13. Publishing original or translated works driven by commercial interests or the desire for prestige.